

PAPER DETAILS

TITLE: Egitim Hakki: Bir Sistematiik Derleme alısması

AUTHORS: Ümit BINBİR,Gökhan ARASTAMAN

PAGES: 5067-5098

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1644362>

Eğitim Hakkı: Bir Sistematiik Derleme Çalışması

DOI: 10.26466/opus.898503

*

Ümit Binbir* – Gökhan Arastaman **

* Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara/Türkiye

E-Posta: binbir.umat@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1739-3675](https://orcid.org/0000-0003-1739-3675)

** Doç., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: gokhanarastaman@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4713-8643](https://orcid.org/0000-0002-4713-8643)

Öz

Bu çalışmada, Türkiye’de eğitim hakkına ilişkin yayımlanmış akademik çalışmaların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada sistematiik derleme yöntemi kullanılarak YÖK Ulusal Tez Merkezi, TR Dizin ve Dergi Park veri tabanlarından 2000-2021 yılları arasındaki çalışma başlıkları üzerinden tarama yapılmıştır. Yapılan tarama sonucu 16 çalışma bu çalışmanın kapsamına alınmıştır. Bu çalışmalar; türleri, desenleri, katılımcıları, amaçları, sonuçları ve önerilerine göre incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre; Türkiye’de, özellikle kızların ve sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen bireylerin temel eğitim hakkından yararlanmasında, engelli, çalışan, cezaevinde bulunan ve mülteci çocukların eğitim hakkından yararlanmalarında ve bazı azınlıkların anadilde eğitim hakkından yararlanmasında sorunlar bulunmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda, eğitim hakkının sağlanmasında öncelikli yükümlülük sahibi olarak devletin, sosyal devlet olması itibariyle eğitim hakkına ilişkin ulusal ve uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi ve eğitim hakkının kullanımına ilişkin sorun alanlarına yönelik bir çaba içerisinde girmesi gerektiği önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca Türkiye’de eğitim hakkıyla ilgili olarak az sayıda ampirik çalışma bulunduğu için bu konuda daha fazla çalışma yapılması önerisinde de bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: eğitim hakkı, devlet ve eğitim hakkı, sistematiik derleme.

The Right to Education: A Systematic Review

*

Abstract

In this study it was aimed to examine the academic studies in relation to right to education in Turkey. In the study, by using systematic review methodology, the databases of YÖK National Thesis Center, TR Index and Dergi Park were searched over the study titles between 2000-2021. Upon reviews, 16 studies were included in this study. These studies were examined according to their types, research designs, participants, aims, results and implications. According to the findings of the research, there are problems especially for girls and individuals from families with low socioeconomic status, and children with disabilities, working, in prison and refugee children in benefitting their right to education. In addition, some minorities' benefitting of the right to education in the mother tongue is among these problems. In line with these results, it was suggested that the state that has primary responsibility in ensuring the right to education, should fulfill its national and international obligations regarding the right to education and engage in an effort to address the problem areas related to the use of the right to education. It has also been suggested for further empirical studies due to scarcity studies regarding the right to education in Turkey.

Keywords: *the right to education, the state and the right to education, systematic review.*

Giriş

Eğitim ve insan hakları ortak bir ideal taşımaktadır. Bu ideal; herkes için özgürlük, refah ve onurlu bir yaşam olarak nitelendirilebilir (Akyeşilmen, 2014). Bu kapsamda eğitim hakkı ise temel bir insan hakkı olarak devletlerin katkısını zorunlu kılan sosyal bir hak olarak görülmektedir. Diğer bir ifadeyle eğitim hakkı, her bireyin doğuştan sahip olduğu ve devletler tarafından eşit biçimde sunulması gereken bir haktır (Algan ve Algan, 2013; Gümüş, 2012).

Eğitim, temel bir insan hakkıdır. Bunun nedeni, eğitim hakkı ile insanların başka hak ve özgürlükleri kendileri için kullanılır hâle getirmeleri ve onlardan faydalanabilmeleridir. Örneğin, yaşam hakkını kullanan bir insan iyi bir eğitim aldığı zaman bu hakkını daha yeterli ve sağlıklı koşullarda kullanabilmektedir (Altunya, 2018). Bunların yanında eğitim hakkı insanların kendilerine gerekli bilgi ve becerileri edinmelerini sağlayarak onların bir meslek sahibi olma, haklarını arama, toplumsal yönetime katılma, çevre koruma bilinci kazanma gibi birçok hak ve özgürlüğü de yaşamasında önemli bir unsurdur (Erdoğan, 2011). Dolayısıyla bu çalışmada, eğitim hakkının ne olduğundan hareketle eğitim hakkıyla ilgili yapılan çalışmaları değerlendirmek önemli görülmektedir.

Günümüzde eğitim genellikle devletler tarafından bir sistem içerisinde verilmektedir. Eğitim sistemleri söz konusu olduğunda eğitimin ve okulun amaç ve işlevleri önemli hâle gelmektedir. Eğitimin ve okulun amaçları genellikle soyut nitelikte olduğundan açık veya net değildir. Ancak bu amaçlar, genelde ülkelerin ulusal amaçlarıyla birlikte ele alınmaktadır (Şişman, 2013). Bu amaçlara; bireyleri küreselleşme sürecine bağlı olarak uluslararası rekabete katkı sunacak, ekonomik ve kültürel iş birliği sağlayacak, bilgi ve teknoloji değişimi yapabilecek ve çevreyi koruyacak niteliklere sahip vatandaşlar olarak yetiştirmek örnek olarak verilebilir (Celkan, 2019; Sezer, 2020). Bu kapsamda Türk eğitim sisteminin genel amaçları üç ana başlık altında toplanabilir. Bu amaçlar: iyi bir yurttaş yetiştirmek, her yönü itibarıyla gelişmiş bireyler yetiştirmek ve bireyleri kendilerine uygun bir meslek sahibi yapmaktır. Bu amaçlarla, toplumsal refahın yükseltilmesi, her yönden kalkınmanın sağlanması ve sonuç olarak çağdaş medeniyet düzeyine ulaşmak beklenmektedir (Akın, 2015).

Eğitim ve okulun işlevleri açık ve kapalı işlev olarak ikiye ayrılabilir. Açık işlev, eğitimle ilgili yasal düzenlemelerde ifade edilen amaçlardan çıkarılanlar; kapalı işlev ise resmi amaçlarda yer almayan fakat dolaylı olarak bireye ve topluma fayda sağlayacaklardır (Şişman, 2013). Açık işlevlere örnek olarak; toplumun kültürünü aktarma, bireyi toplumun etkin bir üyesi haline getirme, bireyin kendisini gerçekleştirmesini sağlama, iyi vatandaş yetiştirme, iyi bir üretici ve tüketici yetiştirme verilebilir. Kapalı işlevlere örnek olarak ise; arkadaş ve tanıdık çevresini genişletme, statü kazandırma, bireyi koruma ve gözetme, sosyal denetim mekanizması olma, suç işleme oranını azaltma ve çocuğun iş yaşamında sömürülmesini engelleme verilebilir (Tezcan, 2018).

Bireylerin eğitim hakkından faydalanmaları ile eğitim sisteminin amaç ve işlevlerini gerçekleştirmesi arasında sıkı bir ilişki olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla bireylerin eğitim hakkı ihlalleriyle karşılaşmamaları hem bireysel hem de toplumsal öneme sahiptir. Bireylerin eğitim hakkını kullanmalarında devlet öncelikle sorumluluk taşımaktadır. Bu sorumluluk hem ulusal hem de uluslararası düzenlemelerden kaynaklanmaktadır.

Devletin eğitim hakkına ilişkin sorumluluklarını veya yükümlülüklerini yerine getirirken eğitim hakkıyla ilgili hangi konularda ve ne gibi sorunların ortaya çıktığının irdelenmesinin hem eğitim hakkıyla ilgili sorunların kaynağının görülmesi hem de devletin eğitim hakkına ilişkin yükümlülüklerinin vurgulanması bakımından faydalı olacağı söylenebilir. Eğitim hakkıyla ilgili sorunların bulunduğu bir eğitim sisteminde eğitimin ve okulun amaç ve işlevlerini yerine getirmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Bu kapsamda eğitim hakkıyla ilgili yapılmış çalışmaların odaklandıkları temalara ve bu çalışmalarda öne çıkan sonuç ve önerilere dayalı bir sistematik literatür çalışması yapılması önemli görülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Bu başlık altında öncelikle eğitim hakkına sonra ise devlet ve eğitim hakkı ilişkisine değinilmektedir.

Eğitim Hakkı: Eğitim hakkı, hukuk düzeni tarafından bireylere tanınan öğrenme-öğretme ve eğitim almanın yanı sıra kendini geliştirebilme gibi yetkileri ve bu yetkilerden yararlanılması bireyin iradesine bırakılan çıkarla-

rı ifade etmektedir (Elma ve Aytaç, 2020). Eğitim sürecine çocukluk dönemiyle girilmesi nedeniyle eğitim hakkı söz konusu olduğunda akıllara ilk gelen grup çocuklar olmaktadır. Ancak eğitim öğretim sürecinin çocukluk dönemiyle sınırlı olmamasından dolayı eğitim hakkı, yaş gibi herhangi bir sınırlamaya bağlı kalmaksızın herkesin hem eğitim almasını hem de eğitim sürecinde sahip olduğu hakları belirtmektedir (Güçlü, 2019).

Eğitimin hak olarak görülmesinin görece olarak uzun bir tarihsel sürece dayandığı kabul edilebilir. 1789 Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'nde dolaylı bir şekilde eğitim hakkına değinilmektedir. Bunun nedeni Fransız Devrimi ile birlikte kamu hizmeti fikrinin açık ve net bir şekilde dile getirilmesi ve eğitimin her kesiminin yararlanabileceği bir kamu hizmetine dönüştürülmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır (Birinci, 2017). Ancak eğitimin temel bir hak olarak belgelendirilmesi 1948 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) ile mümkün olmuştur. İHEB, taraf devletlere herhangi bir hukuksal yükümlülük getirmediği için bu durumda BM bağlayıcı bir sözleşmeye ihtiyaç duymuştur. Bu kapsamda BM tarafından 1966 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS) kabul edilmiştir. Bu sözleşmede eğitim hakkıyla ilgili daha kapsamlı ifadeler yer almıştır. BM'nin 1989 tarihinde Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) kabulü ile çocukların diğer hakları yanında eğitim hakkı da tekrar gündeme gelmiş ve taraf ülkeleri bağlayan bir yapı kazanmıştır (Karaman Kepenekci ve Taşkın, 2017). BM tarafından 1979 yılında kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ise, içerdiği ifadelerle kadınların eğitim haklarını da gündeme getirmiş, taraf devletlerde ve dünyada farkındalık yaratmaya çalışmıştır (Levent ve Dönmez Övür, 2019).

BM yanında 1949 yılında Avrupa'nın ilk siyasi kuruluşu olarak kurulan Avrupa Konseyi de uluslararası alanda eğitim hakkının hukuki temellerinin atılmasına katkıda bulunmuştur. Avrupa Konseyi tarafından 1950 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kabul edilmiştir. AİHS'nin önemli özelliği, İHEB'de bulunmayan bir denetim mekanizması getirerek kapsadığı hak ve özgürlükleri korumaya almasıdır (Gülcan, 2019). AİHS'de eğitime yer verilmediğinden 1952 yılında kabul edilen AİHS Ek Protokol 1 ile eğitim hakkı düzenlenmiştir. AİHS, yalnızca kişisel ve siyasal hakları güvenceye alması itibarıyla sosyal ve ekonomik haklar bakımından eksik kaldığından bu eksikliği gidermek amacıyla Avrupa Konseyi tarafından 1961 yılında

Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ) kabul edilmiştir. ASŞ ile çalışma hakkı, örgütlenme hakkı gibi hakların yanı sıra eğitim hakkı da güvenceye alınmıştır (Altunya, 2003; Kapani, 2011).

Ulusal alanda yapılan düzenlemelere bakıldığında ise; 1924 ve 1961 Anayasalarında eğitim hakkına değinildiği, 1982 Anayasa'sında ise eğitimin temel bir hak olarak kabul edildiği ve herhangi bir ayırım gözetmeden herkesin eşit eğitim hakkına sahip olduğunun vurgulandığı görülmektedir. 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde birlik, eşitlik ve bütünlük getirilmiştir (Levent ve Dönmez Övür, 2019). 1961 yılında kabul edilen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile eğitim, ilköğretim çağında bulunan kız ve erkek çocuklar için zorunlu ve devlet okullarında parasız hâle gelmiştir. 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda 14 temel ilke bulunmaktadır. Bu ilkelerden genellik ve eşitlik, fırsat ve imkân eşitliği, süreklilik, karma eğitim ve her yerde eğitim ilkesi yanında eğitim hakkı ilkesi de bulunmaktadır. Bu sayılan ilkeler doğrudan ve dolaylı olarak eğitim hakkıyla ilgilidir (Akyüz, 2018; Altunya, 2003).

Eğitim hakkının uluslararası ve ulusal düzenlemelerindeki temel vurgusuna kısaca değinilebilir. Eğitim hakkı, İHEB'de *"Herkes eğitim hakkına sahiptir."* (md. 26), ESKHUS'de *"taraf devletler, herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğunu kabul ederler"* (md. 13), ÇHS'de *"Taraflar Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde"* gerçekleşmesi yönünde bir dizi önlem alırlar (md. 28). AİHS Ek 1 Protokol'de, *"Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz."*, ASŞ'de *"Taraflar mesleki eğitim hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere"* bazı önlemleri almak durumundadırlar. CEDAW'da ise *"Taraflar Devletler...kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayırımı önleyen bütün uygun tedbirleri alacaklardır"*. Ulusal mevzuat olarak Anayasa'da ise eğitim ve öğretim hakkı başlığı altında, *"Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz."* şeklindedir.

Yukarıda verilen düzenlemeler sonucunda eğitim hakkının; temel bir insanlık hakkı olduğu, herkesin ırk, cinsiyet, etnik veya sosyal köken, din veya politik görüş, yaş, engellilik gibi durumuna bakılmaksızın eğitimden yararlanması gerektiği sonucuna ulaşılabilir (Ataman, 2008).

Uluslararası alanda eğitim hakkını vurgulayan başka düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında yer alması itibariyle engellilerin,

sokakta çalışan çocukların, cezaevinde bulunan çocukların ve mültecilerin eğitim hakkı yanında azınlıkların anadilde eğitim hakkına kısaca değinilebilir.

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 7. maddesi dikkate alındığında engelli çocukların diğer çocuklarla eşit şekilde tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerinden yararlanmasını sağlamanın taraf devletlerin görevi olduğu kabul edilmektedir. Sözleşmenin eğitim hakkını düzenleyen 24. maddesine göre engelli çocuklar, eğitim hakkını fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılığa uğramadan almak durumundadırlar (Şirin, 2019).

Sokakta yaşayan veya çalışan çocukların ulusal ve uluslararası düzenlemelerden doğan en temel haklarından biri eğitim hakkıdır. Türkiye'de sokakta çalışan veya yaşayan çocukların yaşları itibarıyla bu haktan yoksun kaldıkları söylenebilir. Türkiye'de temel eğitimin zorunlu ve parasız olduğu düşünüldüğünde bütün çocukların eğitim hakkından yararlanmasının devletin önemli yükümlülüklerinden biri olduğu ileri sürülebilir (Güngör, 2009).

Cezaevindeki çocukların eğitim hakkıyla ilgili BM Genel Kurulu Kararı bulunmaktadır. Bu karar Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları kapsamındadır. Bu karar incelendiğinde özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocukların eğitime devam etmesinin ve bir meslek sahibi olmasının vurgulandığı ve şart koşulduğu görülmektedir (Ünal ve Sarpkaya, 2020).

Mültecilerin eğitim hakkından yararlanmasında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme önemli görülmektedir. Bu sözleşmeye taraf devletler, temel eğitim konusunda vatandaşları için yaptıkları uygulamanın aynısını mültecilere de yapmak zorundadırlar. Ayrıca sözleşmeye taraf devletler, yabancı ülke okullarında alınmış sertifika ve diplomaları tanımak ve bunlara göre işlem yapmak durumundadırlar (Güler, 2016).

Eğitim hakkı söz konusu olduğunda anadilde eğitim hakkı da gündeme gelmektedir. Lozan Antlaşması'nın 41. maddesine göre taraf devletler, azınlıkların anadilde eğitim almaları için gerekli koşulları sağlayarak yükümlülüklerini yerine getirmelidir (Terzioğlu, 2007).

Uluslararası ve ulusal düzenlemeler dikkate alındığında eğitimin hak olma sürecinin kamu hizmeti olmasıyla başladığı, süreç içerisinde eğitimin temel bir insan hakkı olduğu, bu hakkın düzenlemelerle güvenceye alındığı ve devletin eğitim hakkına ilişkin yükümlülüklerle sahip olduğu sonucuna

ulaşılabilir. Dolayısıyla bu noktada devlet ve eğitim hakkı ilişkisine değinmek bir gereklilik hâline gelmektedir.

Devlet ve Eğitim Hakkı: Eğitim hem devletlerin varlığını sürdürmesi hem de vatandaşların sosyal bir varlık olarak toplumsallaşması için etkili bir araçtır. Bu nedenle bütün devletler eğitim hakkını hukuki temellere dayandırarak güvenceye almaya çalışmaktadırlar. Dünyada kamu hizmeti olarak kabul edilen eğitimin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilmesi amacıyla her ülke ulusal ve uluslararası düzenlemelere göre eğitim politikaları belirlemek durumundadır (Gülcan, 2019).

Eğitim hakkına ilişkin uluslararası düzenlemeler Türkiye tarafından da kabul edildiğinden devletin eğitim hakkını düzenleyen hükümlere uyma konusunda hassasiyet göstermesi gerekmektedir (Ataman, 2008). 1982 Anayasası eğitim hakkını, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler kapsamı içerisinde düzenlenmiş ve Anayasa'nın 2. maddesinde sosyal devlet vurgusu yapılmıştır. Dolayısıyla uluslararası ve ulusal düzenlemeler ve sosyal devlet ilkesi gereği devletin eğitim hakkına ilişkin sorumlulukları veya yükümlülükleri bulunmaktadır.

Sosyal devlet anlayışı, insanların piyasa koşullarında rekabet ederken birtakım eşitsizliklerin meydana gelebileceği ve vatandaşların bu eşitsizliklerden zararlar görebileceği düşüncesinin bir sonucu ortaya çıkmıştır. Sosyal devlet; açlık, işsizlik ve eğitimsizlik gibi konuların toplumun ortak sorunlarından olduğu ve devletin bu sorunların üstesinden gelmesinin bir ödev olduğu düşüncesi üzerinden şekillendirilmiştir (Bulut, 2003; Yıldız, 2011).

Eğitim, sosyal devletin temel görevidir. Dolayısıyla devlet; tüm vatandaşlarına eşit olanaklar sağlamak ve onları ilgi, istek ve yeteneklerine uygun olarak eğitim görmelerini sağlamak zorundadır. Bu nedenle eğitim hakkı birçok uluslararası diğer insan hakları için bir ön koşul olarak yer almaktadır (Gülcan, 2009). Sosyal devlet; ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan vatandaşların insanca yaşayabilmesi amacıyla sahip olduğu mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde gerekli tedbirleri alan, sosyal barış ve adaleti sağlamak için ekonomik ve sosyal hayata müdahaleyi gerekli gören devlet anlayışıdır (Esener, 2004). Dolayısıyla eğitim, sosyal devletin bireylerin yetenek ve becerilerine göre sunmak zorunda olduğu kamusal bir hizmet olarak görülmelidir (Ünal ve Sarpkaya, 2020).

Devletlerin eğitim hakkına ilişkin çeşitli temel yükümlölükleri bulunmaktadır. Bu yükümlölükler: mevcudiyet (available), erişilebilirlik (accessible), kabul edilebilirlik (acceptable) ve uyarlanabilirlik (adaptable) şeklinde dörde ayrılmaktadır (ESKHUS, md. 13). Mevcudiyet, sözleşmeye taraf devletin yeterli sayıda ve işlevsel hâlde eğitim kurumları ve programlarının mevcut olmasıdır. Erişilebilirlik, ayırım gözetmeksizin taraf devletteki bütün eğitim kurumları ve programların herkes için erişilebilir olmasıdır. Kabul edilebilirlik, eğitimin şekil ve içeriği yanında müfredat ve eğitim metotlarının bütün öğrenciler ve uygun durumlarda ebeveynler için kabul edilebilir olmasıdır. Uyarlanabilirlik ise eğitimin değişen toplumun ihtiyaçlarına uyarlanacak şekilde esnek olması ve farklı sosyokültürel çevredeki öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilmesi anlamına gelmektedir (Praneviciene ve Puraite, 2010; Tomaševski, 2000; Uyar, 2006). Devletin eğitim hakkına ilişkin yükümlölükleri ve bunların kapsamı incelendiğinde bunların eğitim hakkının kullanılmasında devlete önemli görev ve sorumluluklar yüklediği sonucuna ulaşılabilir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK) tarafından eğitim hakkına ilişkin Genel Yorum 13, eğitim hakkının diğer tüm insan haklarında olduğu gibi taraf devletlere; saygı duyma, koruma ve yerine getirme yükümlölüğü getirdiğini belirtmektedir (ESKHK,1999). Saygı duyma, taraf devletlerin eğitim hakkının kullanılmasını engelleyecek yöndeki tedbirlerden ve yaklaşımlardan kaçınması anlamına gelmektedir. Bu şekliyle saygı duyma; devletlerin, çocuk hakları ihlallerini destekleme ve onaylama yönünde tavır içinde bulunmaması ve çeşitli nedenlerle ortaya çıkan ihlallere izin vermemesi demektir. Koruma yükümlölüğü; devletlerin, üçüncü kişilerin eğitim hakkına doğrudan veya dolaylı müdahale etmesini engelleme yönündeki tedbirleri almalarıdır. Cinsiyetleri nedeniyle okula gönderilmeyen bireylerin okula devamının sağlanması için alınan devlet tedbirleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Yerine getirme yükümlölüğü ise; devletlerin birey ve toplumun eğitim hakkından yararlanmasını sağlama yönünde önlemler alması, haklara erişimi kolaylaştırması ve eğitim hakkını kullanımını teşvik etmesi olarak tanımlanabilir. Yerine getirme yükümlölüğü ayrıca hakka ulaşmayı kolaylaştırmayı ve hakkı sağlamayı da içermektedir (Moriarty, 2017; UNITED NATIONS, 2005).

Vatandaş olsun veya olmasın bir ülkede yaşayanlara uluslararası ve ulusal düzenlemelerle eğitim hakkının verilmiş olması bu haktan faydala-

nılması için önemli olmasına karşın yeterli bir şart olarak görülmemektedir. Çünkü düzenlemelerle verilen hakkın uygulama boyutunda, devletin yükümlülüklerini yerine getirmemesinden kaynaklı sorunlar yaşanabilmektedir. Böylece özellikle dezavantajlı bazı grupların sosyoekonomik gibi birçok nedenden dolayı eğitim hakkı engellenebilmektedir.

Bu çalışma, eğitim hakkına ilişkin yapılmış çalışmalarda odaklanılan konulara ve öne çıkan sonuçlara bütünsel olarak bakarak eğitimi hakkının kapsamının ve içeriğinin yeniden gözden geçirilmesi ve vurgulanması bakımından önemli görülmektedir. Bu çalışma kapsamında incelenen çalışmalarda belirlenen temaların ve ulaşılan sonuçların eğitim hakkının uygulama boyutunda hangi sorunların çıktığını ortaya koyacağı düşünülmektedir. Mevcut çalışma, ortaya çıkan sorunlardan dolayı hangi grupların eğitim hakkından yararlanamadığı, bu grupların eğitim hakkında yararlanmasının önündeki engellerin neler olduğu ve bu engellerin ortadan kaldırılması açısından devletin yükümlülüklerinin vurgulanması bakımından da önemli görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, eğitim hakkına ilişkin yapılmış ampirik çalışmaların sistematik derlemesini yaparak, çalışmalardan elde edilen bulgulardan hareketle devletin eğitim yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği konusunda bir fikir verebilmesi bakımından da önemli görülmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye’de eğitim hakkına ilişkin çalışmaları; türleri, desenleri, katılımcıları, amaçları, öne çıkan sonuçları ve önerilerine göre belirleyip değerlendirmek amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın araştırma soruları:

1. Çalışmaların türleri nelerdir?
2. Çalışmaların desenleri nelerdir?
3. Çalışmaların katılımcıları kimlerdir?
4. Çalışmaların amaçları nelerdir?
5. Çalışmaların öne çıkan sonuçları nelerdir?
6. Çalışmaların önerileri nelerdir?

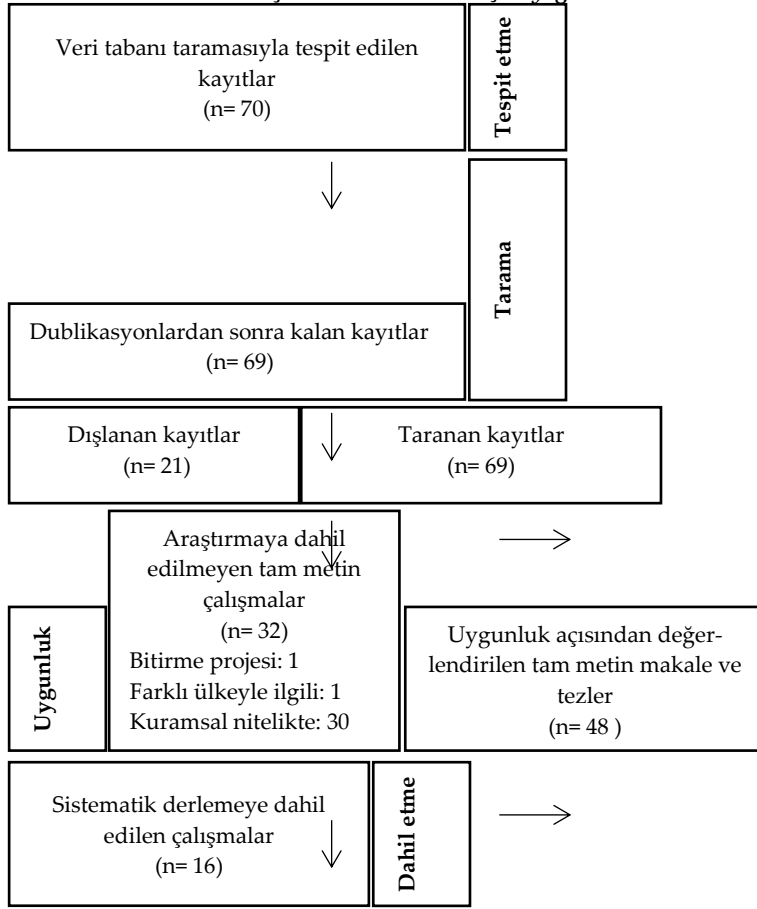
Yöntem

Bu çalışmada eğitim hakkıyla ilgili çalışmaları; türleri, desenleri, katılımcıları, amaçları, öne çıkan sonuçları ve önerileri bakımından belirleyip değerlendirmek amacıyla sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Sistematik

derleme, belirli bir konuda gerçekleştirilmiş çalışmalardan yararlanılarak bazı çıkarımlarda bulunmayı ve bu konuya ilişkin kavramsal bilgi elde etmeyi sağlayan bir araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir (Hanley ve Cutts, 2013). Sistematik derleme, belirli bir alana ilişkin problem durumu dikkate alınarak bu alanda yapılmış tüm çalışmaların taranması, belirli ölçütlere göre örneklem grubuna dahil edilmesi veya dışlanması ve çalışmaya alınacak bulguların sentezlenmesini kapsamaktadır. Bu yöntemle yapılan çalışmalar net ve tekrar edilebilir özelliğine sahiptir. Böylece yanlılığı en aza indirmek amaçlanarak daha güvenilir bulguların elde edilmesi sağlanmaya çalışılır (Higgins and Green, 2011).

Bu çalışma kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi, TR Dizin ve Dergi Park veri tabanlarından 2000-2021 yılları arasındaki çalışma başlıkları üzerinden 13.02.2021 tarihinde tarama yapılmıştır. Taramada “eğitim hakkı” ve “eğitim ve öğretim hakkı” terimleri kullanılmıştır. Bütün taramalar sonucunda YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde 48, TR Dizin’de 15 ve Dergi Park’ta ise 7 çalışmaya ulaşılmıştır. TR Dizin ve Dergi Park veri tabanlarından ulaşılan çalışmalardan bir tanesinin tekrar olduğu görülmüştür. YÖK Ulusal Tez Merkezinde ulaşılan tezlerden 18’inin başlığında geçen “eğitim hakkındaki” ifadesi; “eğitimle ilgili” veya “eğitime ilişkin” anlamında kullanıldığından, konuyla ilgili olmayan bu tezler ile tam metnine ulaşamayan 3 tez çalışmadan çıkarılmıştır. Geriye kalan tüm çalışmalar incelendiğinde bunlardan, bitirme projesi ve farklı ülkeyle ilgili 1 çalışma ve kuramsal nitelikteki 30 çalışma da bu çalışmadan çıkarılmıştır. Geriye kalan 16 ampirik çalışma, bu çalışma kapsamına alınmıştır. Bu çalışmada PRISMA rehberi (Moher, Liber-tai, Tetzlaff, Altman ve PRISMA Group, 2009) kullanılmıştır. Bu kapsamda hazırlanan Şema 1 aşağıda verilmektedir.

Şema 1. PRISMA Akış Diyagramı

Bulgular

Bu sistematiik derlemeye dahil edilen çalışmaların türleri, desenleri, katılımcıları, amaçları, öne çıkan sonuçları ve önerileri analiz edilmiş ve elde edilen bulgular tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

Çalışmaların Türlerine İlişkin Bulgular

Bu sistematik derleme kapsamında incelenen çalışmaların türlerine yönelik bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde çalışmaların tez ve makalelerden oluştuğu ve çoğunlukla tez olarak gerçekleştirildikleri görülmektedir. Tez olarak gerçekleştirilen çalışmaların büyük bir kısmı ise yüksek lisans düzeyindedir.

Tablo 1. Çalışmaların türleri

Tez	Yüksek Lisans	Karaman (2013), Aksoy (2016), Genç (2016), Gülbahar (2019), Altunbaş (2020), Bayram (2019), Arıcı (2015), Yılmaz (2016), Yıldız (2018), Temel (2019), Öngüç (2020)
	Doktora	Batır (2020), Kattaş (2019)
Makale		Güngör (2009), Selvi (2006), Kaya, Meral, Güler ve Aktaş (2015)

Çalışmaların Desenlerine İlişkin Bulgular

Çalışmaların desenlerine yönelik bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde çalışmaların nitel, nicel ve karma yöntemler ile yapıldığı görülmektedir. Çalışmalarda en fazla nitel desenlerin kullanıldığı ve bu kapsamda veri toplama aracı olarak görüşme yöntemine başvurulduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Çalışmaların desenleri

Nicel Yöntem	Anket	Temel (2019), Yıldız (2018)
	Ölçek	Arıcı (2015), Yılmaz (2016), Aksoy (2016), Altunbaş (2020), Bayram (2019), Genç (2016), Gülbahar (2019), Karaman (2013), Öngüç (2020)
Nitel Yöntem	Görüşme yöntemi	Bayram (2019)
	Gözlem	Batır (2020)
Karma Yöntem	İçerik analizi	Kaya, Meral, Güler ve Aktaş (2015), Selvi (2006)
	Doküman analizi	Güngör (2009)
	Anket ve Görüşme	Kattaş (2019)
	Ölçek ve Görüşme	

Çalışmaların Katılımcılarına İlişkin Bulgular

Bu sistematik derleme kapsamında incelenen çalışmaların katılımcılarına ilişkin bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde çalışmaların katılımcılarında çeşitlilik olduğu görülebilir. Bazı çalışmalarda sadece bir çeşit katılımcı varken birçok çalışmada çeşitli katılımcıların varlığı dikkat çekmektedir. Çalışmalarda öğrenci, öğretmen, veli, yönetici, sokakta yaşayan/çalışan çocuklar, mülteciler ve azınlıklar katılımcı olarak yer almaktadır. Çalışmalarda veli ve öğretmenlerin yoğun şekilde katılımcı olarak yer aldığı görülmektedir. Bazı çalışmaların ise doğrudan çalışma grubu içermediği görülmektedir. Bu çalışmalarda dolaylı olarak çocuklar ve öğrenciler çalışma grubu seçilmiştir.

Tablo 3. Çalışmaların katılımcıları

Çalışma grubu	İncelenen Çalışmalar
Öğrenci	Yıldız (2018)
Öğretmen	Arıcı (2015), Karaman (2013)
Veli	Altunbaş (2020), Bayram (2019), Genç (2016),
Veli ve öğretmen	Yılmaz (2016)
Veli, öğrenci, öğretmen ve yönetici	Aksoy (2016)
Veli, öğretmen ve yönetici	Katıtaş (2019)
Veli ve yönetici	Gülbahar (2019)
Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar	Güngör (2009)
Mülteciler	Temel (2019)
Azınlıklar	Öngüç (2020)
Dolaylı çalışma grubu bulunan	Batır (2020), Selvi (2006), Kaya, Meral, Güler ve Aktaş (2015)

Çalışmaların Amaçlarına İlişkin Bulgular

Bu çalışma kapsamında incelenen çalışmaların amaçlarına yönelik bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde eğitim hakkına ilişkin birçok temanın bulunduğu görülmektedir. Bu temalar eğitim hakkıyla ilişkili olarak; temel eğitim, engelli çocuklar, çalışan çocuklar, cezaevindeki çocuklar, mülteci çocuklar, anadilde eğitim hakkı, uzaktan eğitim ve Çocuk Hakları Sözleşmesi şeklindedir. Bu kapsamda çalışmaların amaçları; temel eğitime, engelli çocukların eğitimine, çalışan çocukların eğitimine, cezaevindeki çocukların eğitimine ilişkin sorunları ortaya koymak, mülteci çocukların

eğitim hakkına ilişkin mevcut durumu ortaya koymak, uzaktan eğitim sürecini eğitim hakkı bağlamında değerlendirmek ve ÇHS'nin eğitim hakkı ile ilgili hükümlerinin okul yöneticileri ve velilerin görüşlerine göre incelenmektedir.

Tablo 4. Çalışmaların amaçları

Temalar	Çalışmaların Amaçları	İncelenen Çalışmalar
Temel eğitim	Temel eğitime ilişkin sorunları ortaya koymak	Aksoy (2016), Arıcı (2015), Yılmaz (2016)
Engelli çocuklar	Engelli çocukların eğitimine ilişkin sorunları ortaya koymak	Genç (2016), Katıtaş (2019), Kaya, Meral, Güler ve Aktaş (2015),
Çalışan çocuklar	Çalışan çocukların eğitimine ilişkin sorunlarını ortaya koymak	Batır (2020), Güngör (2009), Karaman (2013)
Cezaevindeki çocuklar	Cezaevindeki çocukların eğitimine ilişkin sorunlarını ortaya koymak	Altunbaş (2020), Yıldız (2018)
Mülteci çocuklar	Mülteci çocukların eğitim hakkına ilişkin mevcut durumunu ortaya koymak	Bayram (2019), Temel (2019)
Anadilde eğitim	Süryanilerin anadilde eğitim hakkını ortaya koymak	Öngüç (2020)
Uzaktan eğitim	Uzaktan eğitim sürecini eğitim hakkı bağlamında değerlendirmek	Selvi (2006)
Çocuk Hakları Sözleşmesi	Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin eğitim hakkı ile ilgili hükümlerinin okul yöneticileri ve velilerin görüşlerine göre incelenmek	Gülbahar (2019)

Çalışmaların Öne Çıkan Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında eğitim hakkından hareketle; temel eğitim hakkı, engelli çocukların eğitim hakkı, çalışan çocukların eğitim hakkı, cezaevindeki çocukların eğitim hakkı, mülteci çocukların eğitim hakkı, anadilde eğitim hakkı, uzaktan eğitimde eğitim hakkı ve ÇHS kapsamında eğitim hakkı şeklindeki temalar üzerinden çalışmaların öne çıkan sonuçları verilmektedir. Çalışmaların öne çıkan sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Okula devam etmeyen öğrencilerin ve özellikle kızların eğitime devam etmeleri için gerekli çalışmalar yapılmamakta ve okullardaki düzenlemeler yapılırken engelli öğrencilerin durumları dikkate alınmamaktadır (Yılmaz, 2016). Öğretmenler, birleştirilmiş sınıfların temel eğitim hakkına kullanılmasına ilişkin yeterliliği az bularak birleştirilmiş sınıflı okulların devam etmemesi gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla birleştirilmiş sınıfların temel eğitim hakkını yeterli düzeyde karşılayamadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca birleştirilmiş sınıflarda tecrübesiz öğretmenlerin görev yapma-

sı öğrencilerin nitelikli temel eğitim almasını engellemektedir (Arıcı, 2015). Temel liseler ile resmi liseler arasında eğitimin niteliği bakımından farklar bulunmaktadır. Temel liseler özellikle üniversite sınavlarına hazırlık nedeniyle tercih edilmektedir. Diğer taraftan veli, yönetici ve öğretmenler tarafından temel lise uygulaması kamusal eğitimi ortadan kaldırmanın bir adımı olarak görülmektedir (Aksoy, 2016).

Engelli eğitiminde; öğretmen, uzman, kurum ve altyapı eksiklikleri yaşanmakta ve kaynaştırma eğitimi veren okullarda engelliler dışlanmaktadır (Genç, 2017). Özel eğitim gereksinimi olan çocuklar; okul ve sınıflarda mevcut fiziki şartların yetersizliği, özel eğitim alan mezunu öğretmen sayısının yetersizliği ve özel gereksinim türü, derecesi ve sınıf düzeyi dikkate alınmadan özel eğitim sınıflarına yerleştirilmesinden kaynaklı sorunlar yaşamaktadırlar (Katıtaş, 2019). Psikiyatrik engelli çocukların en önemli sosyal haklarından biri olan özel eğitim hakkının ücretsiz olarak ihtiyaç sahiplerine sunulması çocukların istismardan korunmasında önemli bir adım olarak görülmektedir (Kaya, Meral, Güler ve Aktaş, 2015).

Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi olarak çalıştırılan çocukların eğitim hakkına erişimi engellenmektedir. Bu çocuklar eğitimlerini yarıda bıraktıklarından eğitim hayatları kısa sürmekte ve sosyal becerileri yeterince gelişmemektedir (Karaman, 2013). Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar aile ekonomisine katkıda bulunmak ve okul giderlerini karşılamak amacıyla temel eğitim hakkını yeterince kullanamamaktadır. Bu çocukların büyük bir kısmı okula kayıtlı olduğu hâlde okula gitmediğini ve dışlandıkları için okulu sevmediklerini belirtmektedirler (Güngör, 2009). Eğitimde olması gereken çocuklar birçok sektörde işçi olarak çalıştırılmaktadır. Çocuk işçi ölümlerinin en çok görüldüğü ekonomik faaliyet alanı olarak tarım sektörü gösterilmektedir. Bu sektörde en fazla çocuk ölümüne taşıt kazaları sebep olmaktadır (Batır, 2020).

Anneleriyle cezaevinde kalan çocuklar okul öncesi eğitime erişimde ve dolayısıyla eğitim hakkına sahip olmakta sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Cezaevinde okul öncesine ilişkin açılan kurumlar bulunmasına karşın bu kurumlar ihtiyacı karşılamamaktadır (Altunbaş, 2020). İşledikleri suçlar dolayısıyla cezaevinde bulunan çocuklar eğitim sürecine devam etmek istememektedirler. Bazı aileler çocuklarının eğitimi desteklemek istemelerine rağmen nasıl bir yol izleyeceklerini bilmemektedirler. Dolayısıyla ceza

evindeki çocuklar eğitimlerine devam etmediği için açılan çeşitli kurslar kapanmak durumunda kalmaktadır (Yıldız, 2018).

Yapılan çalışmalarda Suriyeli mültecilerin eğitim hakkı algılarının düşük olduğu belirlenmiştir. Mülteci kamplarında bulunan çocuklarda eğitime erişim ve dolayısıyla okullaşma oranı yüksek olmasına karşın kamplarda bulunmayanlarda okullaşma oranı oldukça düşük bulunmuştur (Bayram, 2019). Mülteci çocuklar okula kayıt sürecinde bürokratik nedenlerden dolayı çeşitli sorunlar yaşayabilmektedirler. Bazı okulların fiziki kapasitesi yetersiz olduğu için mültecilerin okullara yerleştirilmelerinde sorunlar bulunmakta ve yerleştirildikleri okullarda zaman zaman ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Ayrıca bazı mülteci çocuklar gelişim ve dil faktörlerinden dolayı kendi akranlarıyla eğitim alamamaktadırlar. Mülteci çocuklar eğitim sürecinde olmaları gerekirken çeşitli işlerde çalışmak durumunda kalmaktadır (Temel, 2019).

Azınlıklara Lozan Antlaşması doğrultusunda anadilde eğitim hakkı verilmesine karşın Süryaniler anadilde eğitim hakkından yararlanamamaktadırlar. Bu durum onların anadilde eğitim haklarını kullanamamaları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla devlet bazı azınlıkların anadilde eğitim hakkını karşılayamamaktadır (Öngüç, 2020).

Anadolu üniversitesi tarafından yürütülen uzaktan eğitim programı; program yapısının esnek olmaması, teknoloji alt yapının çok pahalı olması, gelir düzeyi düşük bireylerin sisteme girişinin desteklenmemesi bakımından eğitime erişimde sorunlara neden olmaktadır (Selvi, 2006).

Çocuk hakları ve dolayısıyla eğitim hakkı konusunda veliler yeterli bilgiye sahip değildir. Veli ve yöneticilerin tamamı eğitim hakkı ile ilgili hükümlerin gerektiği gibi uygulanmasında ortak fikir belirtmelerine rağmen bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda ortak bir fikre sahip değillerdir. Ayrıca eğitim hakkı kapsamında incelendiğinde özellikle ders kitaplarında nitelik sorunu dikkati çekmektedir (Gülbahar, 2019).

Tablo 5. Çalışmaların öne çıkan sonuçları

Tema	Alt temalar	Kodlar	İncelenen Çalışmalar
Eğitim hakkı	Temel eğitim hakkı	Öğrenci devamsızlıklarının nedenleri takip edilmemekte Kız öğrencilerin eğitimine devam etmesi için gerekli çalışmalar yapılmamakta Engelli öğrencilerin ihtiyaçları dikkate alınmamakta	Yılmaz (2016)
		Birleştirilmiş sınıf uygulaması temel eğitim hakkını engellemekte Birleştirilmiş sınıflarda tecrübesiz öğretmenler görev almakta	Arıcı (2015)
		Temel liseler ile resmi liseler arasında eğitimin niteliği konusunda farklar bulunmakta Temel liseler üniversite sınavlarına hazırlık nedeniyle tercih edilmekte Temel lise uygulaması, kamusal eğitimin ortadan kaldırmanın bir adımı olarak görülmekte	Aksoy (2016)
		Engelli çocukların eğitim hakkı	Genç (2016)
	Engelli çocukların eğitim hakkı	Kaynaştırma eğitimi veren kurumlarda engelliler dışlanmakta Özel eğitim düzeyi dikkate alınmadan öğrencilerin sınıflara yerleştirilmesi yapılmakta	Katıtaş (2019)
		Psikiyatrik engelli çocuklar özel eğitim aldıkça istismardan korunmakta	Kaya, Meral, Güler ve Aktaş (2015)
	Çalışan çocukların eğitim hakkı	Mevsimlik tarım işçisi çocukların; Eğitim hakkı ihlal edilmekte Eğitime erişimi engellenmekte Eğitim hayatları kısa sürmekte Sosyal becerileri yeterince gelişmemekte	Karaman (2013)
		Sokakta yaşayan /çalışan çocuklar; Aile ekonomisine katkıda bulunmak ve eğitim giderlerini karşılamak için çalışmakta Büyük kısmı okula devam etmemekte Okuldan dışlanmakta ve bu nedenle okulu sevmemekte	Güngör (2009)
		Eğitimde olması gereken çocuklar birçok yerde işçi olarak çalıştırılmakta Çocuk işçi ölümleri en çok tarım sektöründe görülmekte Çocuk işçi ölümlüne en fazla taşıt kazaları sebep olmakta	Batır (2020)
		Anneleriyle cezaevinde kalan çocuklar okul öncesi eğitime erişememekte Okul öncesine ilişkin açılan kurumlar ihtiyacı karşılamamakta	Altunbaş (2020)
Eğitim hakkı	Cezaevindeki çocukların eğitim hakkı	Cezaevindeki çocuklar eğitimlerine devam etmek istememekte Aileler çocuklarının eğitimini desteklemekte yetersiz kalmakta Açılan kurslar talep olmadığı için kapanmakta	Yıldız (2018)
		Suriyeli mültecilerin eğitim hakkı algıları düşük Kamp içerisinde yaşayanlarda okullaşma oranı yüksek Kamp dışında yaşayanlarda okullaşma oranı düşük	Bayram (2019)
		Okula kayıt sürecinde bürokratik sorunlar yaşanmakta Okulların fiziki kapasitesi yetersiz olabilmekte Kendi akranlarıyla eğitim alamamakta Okulda ayrımcılığa maruz kalabilmekte Çocuklar işçi olarak çalıştırılmakta	Temel (2019)
	Mülteci çocukların eğitim hakkı	Bazı azınlık gruplar anadilde eğitim hakkından yararlanamamakta Devlet bazı azınlıkların anadilde eğitim taleplerini karşılamamakta	Öngüç (2020)
		Uzaktan eğitim uygulaması eğitime erişimi engellemekte Öğrenciler sosyoekonomik nedenlerden dolayı eğitim hakkından yararlanamamakta	Selvi (2006)
	Uzaktan eğitimde eğitim hakkı	Veliler çocuk hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmamakta Ders kitaplarının niteliğinde sorun olmakta Çocuk haklarının eğitim hakkıyla ilgili hükümleri uygulanmamakta	Gülbahar (2019)
	Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde eğitim hakkı		

Çalışmaların Önerilerine İlişkin Bulgular

Eğitim hakkının sağlanmasında öncelikle devletin sonrasında ise ailenin yükümlülüğünün olması itibarıyla çalışmaların önerileri politika yapıcılara ve ailelere yönelik olarak iki temaya ayrılarak incelenmiş ve Tablo 6’da gösterilmiştir.

Çalışmalarda eğitim hakkının politika yapıcılara yönelik önerileri özetlenebilir. Bunlar; sosyoekonomik düzeyi düşük ailelere yardım edilmesi, okul devamsızlıklarının nedenlerinin detaylı olarak araştırılması, çocuk işçiliğinin önlenmesi için mevcut düzenlemelerinin uygulanması ve gerekli yeni düzenlemelerin hayata geçirilmesidir. Ayrıca engelli bireylerin kurum ve öğretmen ihtiyaçlarının karşılanması, veli, öğrenci, öğretmen ve yöneticilere yönelik çocuk hakları ve çocukların eğitim hakları ilişki bilgilendirici çalışmaların yapılması ve temel eğitimde ortaya çıkan farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik adımların atılması şeklindedir. Bunların yanında azınlıkların anadilde eğitim hakkı kapsamında anadillerinde eğitim almalarının sağlanması, mülteci çocukların eğitim hakkından yararlanmasının sağlanması, okullarda çeşitli nedenlerle ortaya çıkan ayrımcılıkları önleyici tedbirlerin alınması ve çeşitli nedenlerle cezaevinde bulunan çocukların, eğitim hakkından yararlanmasının sağlanmasıdır.

Ailelere yönelik öneriler kapsamında dikkat çeken nokta ise öncelikle ailelerin çocuk hakları ve dolayısıyla eğitim hakkına ilişkin olarak bilinçlenmeleridir. Bunun nedeni olarak ailelerin bilinçlenmesiyle çocukların eğitim hakkını kullanmaları arasında bir koşutluk bulunmasıdır.

Tablo 6. Çalışmaların önerileri

Tema	Alt temalar	Kodlar	İncelenen Çalışmalar
Eğitim hakkının sağlanması	Politika yapıcılara yönelik	Sosyoekonomik düzeyi düşük ailelere yardım etme	Altunbaş (2020), Batır (2020), Bayram (2019), Güngör (2009), Karaman (2013), Selvi (2006), Yıldız (2018), Yılmaz (2016)
		Okul devamsızlıklarının nedenlerini araştırma	Batır (2020), Güngör (2009), Karaman (2013), Yıldız (2018), Yılmaz (2016)
		Okulda ayrımcılığa karşı önlemler alma	Genç (2016), Güngör (2009), Temel (2019)
		Engelli bireylerin kurum ve öğretmen ihtiyaçlarını dikkate alma	Genç (2016), Katıtaş (2019), Kaya, Meral, Güler ve Aktaş (2015), Yılmaz (2016),
		Veli, öğretmen ve yöneticileri çocuk haklarıyla ilgili bilgilendirme	Gülbahar (2019), Yılmaz (2016),

	Temel eğitimdeki farklılıkları ortadan kaldırma	Aksoy (2016), Ancı (2015), Yıldız (2018)
	Çocuk işçiliğini önleme	Batr (2020), Güngör (2009), Karaman (2013), Bayram (2019), Temel (2019)
	Mülteci çocukların eğitim almalarını sağlama	Altunbaş (2020), Yıldız (2018)
	Cezaevindeki çocukların eğitim haklarından yararlanmasını sağlama	Öngüç (2020)
	Azınlıkların anadilde eğitim almalarını sağlama	
Ailelere yönelik	Çocuk hakları ve eğitim hakkı konusunda bilinçlenme	Genç (2016), Gülbahar (2019), Katıtaş (2019), Kaya, Meral, Güler ve Aktaş (2015), Altunbaş (2020), Yıldız (2018), Temel (2019)

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de eğitim hakkına ilişkin yapılan çalışmaları türleri, desenleri, katılımcıları, amaçları, öne çıkan sonuçları ve önerileri bakımından değerlendirmektir.

Bu sistematik derlemede elde edilen bulgulara göre 2000-2021 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmaların büyük çoğunluğu yüksek lisans düzeyinde ve nitel araştırmalardan oluşmaktadır. Veli, öğrenci, öğretmen, yönetici, sokakta çalışan/yaşayan çocuklar, mülteci ve azınlıklar çalışmalarının katılımcılarını oluşturmaktadırlar.

Bu sistematik derleme kapsamına alınan çalışmaların eğitim hakkına ilişkin çok çeşitli amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar; temel eğitim, engelli çocuklar, çalışan çocuklar, cezaevindeki çocuklar, mülteci çocuklar, anadilde eğitim, uzaktan eğitim ve ÇHS kapsamında eğitim sorunlarını ortaya koymaktır. Çalışmaların amaçlarına ilişkin bulgular dikkate alındığında, eğitim hakkıyla ilgili çalışmalarda genel olarak çocukların eğitim hakkının yer aldığı görülmektedir. Bu durum çocukların, toplumun kırılgan veya dezavantajlı grupları içerisinde yer almasıyla açıklanabilir.

Bu çalışma kapsamında incelenen çalışmaların sonuçlarına göre Türkiye’de kız olmak, engelli çocuk olmak, çocuk olarak çalışmak zorunda kalmak, ceza evinde çocuk olmak, çocuk mülteci olmak ve sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerden gelmek okula devamı, eğitime erişimi ve dolayısıyla eğitim hakkının kullanımını güçleştirmektedir. Bunun yanı sıra okula devam eden çocuklar açısından ise birleştirilmiş sınıflarda eğitim görmek ve

öğretmen, uzman ve altyapı eksikliğine bağlı sorunları yaşamak ve anadilde eğitim görememek de eğitim hakkının kullanımının önünde engeller oluşturmaktadır.

Türkiye’de eğitimde erken ayrılmayla ilgili ciddi sorunlar bulunmaktadır. Eğitimde erken ayrılmada Türkiye ortalaması yaklaşık %33’tür. Bu oran cinsiyete göre değerlendirildiğinde kadınların eğitimde erken ayrılmaları erkeklerden daha fazla olmaktadır (Eurostat, 2017). Dolayısıyla kadınlar eğitim hakkını kullanmakta daha fazla sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Türkiye’de bazı bölgelerde çocukların eğitime erişiminde ciddi sorunlar bulunmaktadır. Özellikle dezavantajlı gruplar içerisindeki engelli, çalışan ve göçle gelen çocuklar okul içerisinde tehdit olarak görüldüklerinden eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanamamaktadırlar. Bu nedenle bu çocukların eğitim süreci kısa sürebilmektedir (Özan, Şener, Polat ve Yaraş, 2015). Dolayısıyla dezavantajlı gruplar içerisinde yer almak eğitim hakkının kullanımında önemli bir sorun olarak görülmektedir.

Türkiye’de yaklaşık 600 bin engelli çocuk olmasına rağmen bunların yaklaşık 289 bin kadarı örgün eğitim içerisinde gösterilmektedir. Bu sayı dikkate alındığında engelli öğrencilerin yarısından fazlasının eğitime erişemediği ve dolayısıyla eğitim hakkını kullanamadığı söylenebilir (ERG, 2016).

Bu sistematik derleme kapsamında incelenen çalışmaların önerileri, politika yapıcılara ve ailelere yönelik olmak üzere iki tema altında incelenebilir. Politika yapıcılara yönelik öneriler; sosyoekonomik düzeyi düşük ailelere yardım etme, dezavantajlı grupların eğitime erişimindeki engelleri kaldırma ve bu grupları destekleme, eğitim hakkının kullanılmasını teşvik etme ve anadilde eğitim alma önündeki engelleri ortadan kaldırmadır. Ailelere yönelik öneriler ise ailelerin çocuk hakları ve eğitim hakkı konusunda bilinçlenmeleri ve eğitim hakkına ilişkin talepte bulunmalarıdır.

Yukarıdaki önerilere bütünsel olarak bakıldığında sosyal devlet vurgusu öne çıkmaktadır. Eğitim ulusal ve uluslararası düzenlemelere göre bir haktır. Sosyal devlet, eğitim hakkının sağlanmasında ve bu hakkın kullanılmasında başlıca sorumlu mekanizmadır. Diğer bir ifadeyle devletin, sosyal devlet olmasının gereği, ülkede yaşayan hem vatandaş olanların hem de olmayanların hangi şartlarda ve sosyoekonomik durumda olmasına bakmaksızın eğitim hakkını kullanılmasını sağlaması beklenmektedir.

Eğitimin ve okulun çeşitli amaç ve işlevleri bulunmaktadır. Eğitimin ve okulun amaç ve işlevleri yerine getirmesi için bireylerin öncelikle eğitim hakkını kullanabilmeleri gerekmektedir. Bireylerin eğitim hakkını kullanmalarında ulusal ve uluslararası düzenlemelere göre devlet öncelikle sorumludur. Bu sorumluluk çerçevesinde devletin eğitim hakkına ilişkin yükümlülüklerini ve bu yükümlülüklerin içeriğini yerine getirmesiyle bireylerin eğitim hakkından yararlanmaları arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

Bu sistematik derleme çalışmasının sonucunda bazı çıkarımlarda bulunulabilir. Öncelikle eğitim hakkının önemi göz önüne alındığında ve bu konuyla ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde, Türkiye’de eğitim hakkıyla ilgili ampirik çalışma sayısının görece az olduğu söylenebilir.

Türkiye’de eğitim hakkıyla ilgili çalışmaların odağı genel olarak çocuklardır. Çocukların dezavantajlı gruplar içerisinde nitelendirilmesinden hareketle; çalışmalarda odaklanılan çocukların daha dezavantajlı olarak nitelendirilebilecek engelli, çalışan, cezaevinde bulunan ve mülteci çocuklar olduğu görülmektedir.

Çalışmalarda eğitim hakkı kavramı işlenirken hak ihlali boyutuna vurgu yapılarak ele alınmıştır. Çalışmalarda genel olarak amaçlanan, eğitim hakkını açıklamaktan ziyade eğitim hakkında yararlanmada sorunları ortaya koymak ve eğitimdeki çeşitli hak ihlallerinin varlığını dolaylı olarak göstermektir.

Türkiye’de eğitim hakkıyla ilgili çalışmaların genel amacı çeşitli nedenlerle eğitim haklarının ihlal edilmesine dikkat çekmektir. Ancak çalışmalarda daha çok çocukların eğitim hakkına odaklanmış gençlerin ve yetişkinlerin eğitim hakkına ise doğrudan değinilmemiştir.

Bu çalışma kapsamında incelenen çalışmalarda sonuçları genellenebilen çalışmalar dezavantajlı çocukların eğitim hakkına yoğunlaşırken, sonuçları genellemeye uymayan çalışmalar, uzaktan eğitim hakkı ve anadilde eğitim hakkı konularına odaklanmaktadır.

Türkiye’de eğitim hakkıyla ilgili ampirik çalışma sayısı görece az olduğundan bu kapsamda eğitim hakkıyla ilgili daha fazla çalışma yapılması, yapılacak çalışmaların çocukların yanında gençleri ve yetişkinleri kapsamı önemli görülmektedir. Yetişkinlerin eğitim hakkına ilişkin çalışmalarda özellikle kadınlara yönelik olanların eğitim hakkına ilişkin birçok sorunu somut bir şekilde ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Bu sistematiik derleme kapsamına alınan çalışmaların bulgularına ve bu çalışma sonucuna göre devletin, sosyal devlet olmasının bir gereği olarak eğitime ilişkin yükümlölüklerini yerine getirmesi beklenmektedir. Ailelerin eğitim hakkına ilişkin bilinç düzeyinin artmasının devletin eğitim hakkına ilişkin yükümlölüklerini yerine getirmesine ivme kazandıracakı düşünölmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Right to Education: A Systematic Review

*

Ümit Binbir- Gökhan Arastaman
MONE-Hacettepe University

Education and human rights carry a common ideal. This ideal can be described as freedom, prosperity and an honorable life for everyone (Akyeşilmen, 2014). In this context, the right to education is seen as a social right that makes the contribution of states compulsory as a fundamental human right. In other words, the right to education is a right that every individual has inherent and should be offered equally by states (Algan and Algan, 2013; Gümüş, 2012).

Education is a fundamental human right. The reason for this is that with the right to education, people make other rights and freedoms available to them and can benefit from them (Altunya, 2018). The right to education is an important factor for people to have a profession, to claim their rights, to participate in social management, to gain awareness of environmental protection by enabling them to acquire the necessary knowledge and skills (Erdoğan, 2011). Therefore, education has many purposes and functions. It can be argued that there is a close relationship between individuals' enjoyment of their right to education and the aims and functions of education. Therefore, it has both individual and social importance that individuals do not encounter violations of the right to education.

The right to education refers to the powers given to individuals by the legal order such as learning-teaching and training, as well as self-development, and the use of these powers refers to the interests left to the individual's will (Elma and Aytaç, 2020). The right to education indicates both the education and the rights that everyone has in the education process, regardless of age (Güçlü, 2019). Considering the national and international regulations, the right to education; it can be concluded that it is a fundamental human right and everyone should benefit from education regardless of race, gender, ethnic or social origin, religion or political opinion, age, disability (Ataman, 2008).

Education is the basic duty of the social state. Hence the state; it must provide equal opportunities to all its citizens and ensure that they receive education in accordance with their interests, desires and abilities. Therefore, the right to education is a prerequisite for many other international human rights (Gülcan, 2009).

This study is important in terms of providing an idea about whether the state fulfills its educational obligations, as well as making some inferences based on the findings obtained from the studies by making a systematic review of empirical studies on the right to education. The purpose of this study is to analyze empirical studies concerning the right to education in Turkey according to their types, designs, participants, objectives based on results and implications.

In this study, a systematic review method was used to evaluate the studies on the right to education. Systematic review can be defined as a research method that enables to make some inferences and to obtain conceptual information on this subject by benefiting from studies conducted on a particular subject (Hanley and Cutts, 2013).

According to the findings obtained in this systematic review, the majority of the studies conducted between 2000 and 2021 consisted of graduate level and qualitative research. Parents, students, teachers, administrators, children working/living on the street, refugees and minorities are the participants of the studies.

The studies included in this systematic review have various purposes regarding the right to education. These purposes; basic education, children with disabilities, working children, children in prison, refugee children, education in mother tongue, distance education and education problems within the scope of the CRC. Considering the findings regarding the aims of the studies, it is seen that the right of children to education is generally involved in studies on the right to education. This situation can be explained by the fact that children are included in the vulnerable or disadvantaged groups of the society.

According to the results of the studies examined in this study to be the girl in Turkey, being handicapped children, forced to work as a child, being a child in prison, refugee children being and low socioeconomic level families from attending school to come, access to education and thus hampers the use of the right to education. In addition, for children

who attend school, having education in unified classrooms, having problems due to the lack of teachers, experts and infrastructure, and not being educated in the mother tongue also pose obstacles to the exercise of the right to education.

The suggestions of the studies examined within the scope of this systematic review can be examined under two themes, aimed at policy makers and families. Suggestions for policy makers; Helping families with low socioeconomic status, removing and supporting disadvantaged groups from accessing education, promoting the exercise of the right to education, and removing barriers to education in the mother tongue. Suggestions for families are to raise awareness of families about children's rights and the right to education and to make demands regarding the right to education.

Some inferences can be made as a result of his work. These; Turkey regarding the right to education is relatively small number of empirical studies that focus on the study of children in general, people with disabilities that might qualify as disadvantaged children, employees, the form that is in prison and refugee children. In addition, it can be concluded that the concept of the right to education is addressed by emphasizing the right violation dimension in the studies, and the general purpose of the studies is to reveal the problems in benefiting from education rather than explaining the right to education and indirectly showing the existence of various rights violations in education.

According to the findings of the studies included in this systematic review and the results of this study, the state is expected to fulfill its educational obligations as a requirement of being a social state. It is thought that increasing the awareness level of families regarding the right to education will accelerate the state's fulfillment of its obligations regarding the right to education.

Kaynakça / References

- Akın, U. (2015). Türk eğitim sisteminin amaç ve temel ilkeleri (Ed. U. Akın). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Aksoy, B. (2016). *Nitelikli eğitim hakkı temelinde öğrencilerin, velilerin, yöneticilerin ve öğretmenlerin temel lise uygulamasına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Akyeşilmen, N. (2014). Uluslararası insan hakları düzenlemeleri ve eğitim: eğitime hak temelli bir bakış. *Millî Eğitim Dergisi*, 44(201), 5-16.
- Akyüz, E. (2018). *Çocuk hukuku-çocukların hakları ve korunması*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Algan, B. ve Algan, M. (2013). Eğitim hakkı ve özgürlüğü bağlamında eğitim hizmetlerinin ruhsat usulü ile özel kişilere gördürülmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(3), 147-194.
- Altunbaş, B. (2020). *Cezaevlerindeki hükümlü çocuklarının beşeri sermaye yatırımı olarak eğitim hakkına erişimi: adalet anaokulları örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Altunya, N. (2003). *Anayasa hukuku açısından Türkiye’de eğitim ve öğrenim hakkı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Altunya, N. (2018). Türkiye’de eğitim hakkının hukuksal evrimi. (Ed. Y. Karaman Kepenekci ve P. Taşkın). *Çocuk hakları-eğitim hukuku-vatandaşlık eğitimi* (Prof. Dr. Emine Akyüz’e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Arıcı, F. (2015). *Birleştirilmiş sınıflarda temel eğitim hakkının kullanılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Ataman, H. (2008). *Eğitim hakkı ve insan hakları eğitimi*. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950, 4 Kasım). 10 Şubat 2021 tarihinde, <https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> adresinden erişildi.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 1 Protokolü (1952, 20 Mart). 10 Şubat 2021 tarihinde, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/127a3--Insan-Haklari-ve-Temel-OzgurluklerinKorunmasina-Iliskin-Sozlesme%E2%80%99ye-Ek-Protokol.pdf> adresinden erişildi.
- Avrupa Sosyal Şartı (1961, 18 Ekim). 11 Şubat 2021 tarihinde, <https://www.anayasa.gov.tr/media/3681/avrupasosyalsarti2.pdf> adresinden erişildi.

- Batır, E. (2020). *Çocuk işçi ölümleri: Yaşam ve eğitim hakkı*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bayram, R. (2019) *Suriyeli ailelerin eğitim hakkı algıları: Fatih-Karagümrük örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Birinci, G. (2017). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kısa tarihi I: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 50-81.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal devletin sonu mu? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(2), 173-197.
- Celkan, H. Y. (2019). *Eğitim sosyolojisi*. Elazığ. Asos Yayınları.
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989, 20 Kasım). 11 Şubat 2021 tarihinde, https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf adresinden erişildi.
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (1999). *Eğitim hakkı*. Genel Yorum 13. 12 Şubat 2021 tarihinde, <http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/b9cd28fcbdde3c57afe07ddc1166a6e9.pdf> adresinden erişildi.
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1976, 3 Ocak). 12 Şubat 2021 tarihinde, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf adresinden erişildi.
- Elma, C. ve Aytaç, T. (2020). Uluslararası sözleşmelerde eğitim ve eğitim hakkı. (Ed. T. Aytaç). *Eğitim Hukuku*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. DOI 10.14527/9786257880589.
- Erdoğan, O. (2011). *Çocuk hakları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ERG (2016). *Engeli olan çocukların Türkiye'de eğitime erişimi: durum analizi ve öneriler*. 6 Nisan 2021 tarihinde, www.egitimreformugirisimi.org adresinden erişildi.
- Esener, T. (2004). *Hukuk başlangıcı-genel hukuk bilgisi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Eurostat (2017). *Eğitim öğretimden erken ayrılma*. 6 Nisan 2021 tarihinde, https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Early_leavers_from_education_and_training adresinden erişildi.

- Genç, K. G. (2016). *Bir sosyal hak olarak engellilerin eğitim hakkı Sakarya örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Güçlü, M. (2019). *Eğitim hukuku*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gülbahar, O. (2019). *Okul yöneticileri ve velilerin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin eğitim hakkı ile ilgili hükümlerinin uygulanmasına ilişkin görüşler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gülcan, M. G. (2009). Eğitimin hukuksal temelleri. *Eğitim Bilimine Giriş*. (Ed. K. Kiroğlu ve C. Elma). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Gülcan, M. G. (2019). *Eğitim hukuku*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Güler, A. (2016). Mülteci sorunu ve 1951 mültecilerin hukuki durumuna ilişkin sözleşme: siyasi gerçeklik ve normatif düzen ikilemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(51), 41-61.
- Gümüş, A. T. (2012). Eğitim hakkının dönüşümü. *Journal Of Social Studies Education Research*, 3(1), 119-134.
- Güngör, M. (2009). Eğitim hakkı ve sokakta yaşayan/çalışan çocuklar: Mersin ili örneği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 28-42.
- Hanley, T. and Cutts, L. (2013). What is a systematic review? *Counselling Psychological Society*, 28(4), 3-6.
- Higgins, J. P. T. and Green, S. (2011). Cochrane handbook for systematic reviews of interventions version 5.1.0 [updated March 2011]. The Cochrane Collaboration. 12 Şubat 2021 tarihinde, <http://handbook.cochrane.org>. adresinden erişildi.
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948, 10 Aralık). 13 Şubat 2021 tarihinde, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> adresinden erişildi.
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1981, 3 Eylül). 11 Şubat 2021 tarihinde, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf adresinden erişildi.
- Kapani, M. (2011). *İnsan haklarının uluslararası boyutu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaman Kepenekci, Y. ve Taşkın, P. (2017). *Eğitim hukuku*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Karaman, Z. (2013). *Mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitim hakkına erişim durumları ve sosyal beceri yeterliklerinin öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Katıtaş, S. (2019). *Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanmasında okul müdürlerinin rollerine ilişkin müdür öğretmen ve veli görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, A., Meral, O., Güler, H. ve Aktaş, E. Ö. (2015). Çocuk istismarı açısından risk grubunda olan psikiyatrik engelli çocukların engelli sağlık kurulu raporlarına göre engel durumları ve özel eğitim hakkı. *The Bulletin of Legal Medicine*, 20(1), 1-6.
- Levent, F. A. ve Dönmez Övür, M. (2019). *Eğitim hukuku*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1973, 24 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı:1739). 11 Şubat 2021 tarihinde, [http://www.mevzuat.gov.tr/](http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat-Metin/1.5.1739.pdf) Mevzuat-Metin/1.5.1739.pdf adresinden erişildi.
- Moher D., Libertai A., Tetzlaff J., Altman, D. G. and PRISMA Group (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *Annals of Internal Medicine*, 151(4), 264- 269.
- Moriarty, K. (2017). *Achieving SDG4 through a Human Rights Based Approach to Education*. World Bank.
- Öngüç, B. (2020). *Süryanilerin anadilinde eğitim hakkı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Özan, M. B., Şener, G., Polat, H. ve Yaraş, Z. (2015). Eğitim sektöründe swot analizi: Elazığ ili örneği. *Harput Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 125-148.
- Praneviciene B., Puraite A. (2010). Right to education in international legal documents. *Jurisprudence*, 3(121), 133-156.
- Selvi, K. (2006). Right of education and distance learning. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 22, 201-211.
- Sezer, Ş. (2020). Öğretmen adaylarının görüşlerine göre Türk milli eğitiminin genel amaçlarının gerçekleşme düzeyi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2269-2296.
- Şirin, M. C. (2019). Engelli çocukların eğitim hakkı: İdarenin görevlerine dair hukuki bir değerlendirme. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(8), 131-158.

- Şişman, M. (2013). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Temel, A. (2019). *Hak temelli yaklaşım çerçevesinde Suriyeli adölesanların eğitim hakkına erişimleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Terzioğlu, S. S. (2007). *Uluslararası hukukta azınlıklar ve anadilde eğitim hakkı*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1340, 3 Mart). *Resmi Gazete*. (Sayı: 430). 13 Şubat 2021 tarihinde, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.430.pdf> adresinden erişildi.
- Tezcan, M. (2018). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tomaševski, K. (2001). *Right to education primers no. 3 Human rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable*. Gothenburg: Novum Grafiska AB.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 9 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı: 2709). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> adresinden erişildi.
- UNITED NATIONS (2005). *Economic, social and cultural rights handbook for national human rights institutions*. New York and Geneva. 12 Şubat 2021 tarihinde, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training12en.pdf> adresinden erişildi.
- Uyar, L. (2006). *Birleşmiş Milletler'de insan hakları yorumları: insan hakları komitesi ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklar komitesi, 1981-2006*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünal, A. ve Sarpkaya, R. (2021). *Eğitim Hukuku*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldız, N. (2011). Sosyal devlet'ten sosyal dünya'ya. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 1, 62-88.
- Yıldız, Ö. (2018). *Ceza infaz kurumlarında çocukların eğitim hakkı ve ıslahı: Maltepe çocuk ve gençlik ceza infaz kurumu örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, O. (2016). *Temel eğitim hakkının kullanılmasının uluslararası antlaşmalarda yer alan standartlar açısından değerlendirilmesi (Antalya ili örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Binbir, Ü. ve Arastaman, G. (2021). Eğitim hakkı: Bir sistematik derleme çalışması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 5067-5098. DOI: 10.26466/opus.898503.